

Екологіобезпечність як фактор підвищення конкурентоспроможності продукції АПК

В.М. Пилявець, викладач
Вінницький інститут економіки ТНЕУ

Обговорюється питання оптимізації агроєкосистеми обґрунтовано системні аспекти підвищення конкурентоспроможності продукції АПК на засадах екологізації.

На рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції впливають економічні, екологічні, технічні, біологічні та інші фактори. У сучасних умовах жорсткої конкурентної боротьби за ринки збуту все ширше застосовують ефективний інструмент забезпечення успіху – системи якості. Ефективність цього інструменту особливо зростає у зв'язку з прийняттям у багатьох країнах законодавства, яке встановлює жорсткі вимоги щодо екологіобезпечності продукції.

Питанням екологіобезпечності здійснення виробничих процесів присвячені дослідження В. Борисової, М. Гладія, Б. Данилишина, М. Калінчика, П. Коренюк, В. Міщенко, В. Ситника, О. Ходеківської та ін. Нині особливої актуальності набуває питання екологіобезпечності продукції, що виробляється сільськогосподарськими підприємствами та формування на цій основі системи підвищення конкурентоспроможності продукції АПК.

Метою роботи було опрацювання питання оптимізації агроєкосистеми, обґрунтування системних аспектів підвищення конкурентоспроможності продукції АПК за умови виробництва екологіобезпечної продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Екологічна складова має місце і у внутрішніх чинниках забезпечення конкурентоспроможності: формування системи екологічного менеджменту як складової частини загальної системи управління підприємством, оптимізації виробничих процесів, зниження екологічних ризиків і витрат, викликаних нераціональним використанням ресурсів. Такий стан речей визначає важливість врахування впливу екологічного чинника при забезпеченні конкурентоспроможності сучасних підприємницьких структур.

Екологізація сільськогосподарського виробництва передбачає [1]:

– розроблення і виконання заходів щодо запобігання негативному й екологінебезпечному впливу господарської діяльності на екологічний стан сільських територій, ґрунтів, довкілля та ліквідацію наслідків цього впливу; попередження забруднення ґрунтів і продукції рослинництва та тваринництва важкими металами, промисловими викидами, пестицидами й іншими агрохімікатами, радіонуклідами, токсичними хімічними речовинами;

– забезпечення належного зберігання та використання органічних і мінеральних добрив та пестицидів;

– сприяння розвитку органічного виробництва сільськогосподарської продукції, яке передбачає заборону використання синтетичних хімічних добрив, пестицидів і синтетичних ліків, шляхом запровадження системи державного стимулювання, фінансової підтримки, створення національного органу сертифікації сільськогосподарської продукції; гарантування належної якості вітчизняних харчових продуктів, продовольчої сировини та супутніх матеріалів відповідно до міжнародних стандартів;

– організацію утримання тварин з урахуванням їх фізіологічних потреб, годівлі якісними та безпечними кормами; застосування методів ведення тваринництва, що зменшують стрес, запобігають поширенню хвороб і паразитів, забезпечують нормативний рівень поголів'я худоби та птиці на одиницю площі;

– забезпечення ветеринарно-санітарної й фітосанітарної безпеки, попередження негативного впливу фізичних факторів на довкілля;

– запровадження та дотримання базових агроекологічних вимог і стандартів при веденні сільського господарства;

– зниження техногенного навантаження, підтримку природного потенціалу шляхом самовідновлюваного режиму природних процесів;

– раціональне використання природних ресурсів на основі створення та впровадження інноваційних екологічнобезпечних технологій сільськогосподарського виробництва.

Враховуючи потребу в підвищенні конкурентоспроможності продукції, процес екологізації виробництва відбувається у внутрішньому та зовнішньому середовищі підприємницької структури, зумовлений її деструктивним впливом на природне середовище, що спричиняє прямий або опосередкований вплив на зміну рівня конкурентоспроможності такої структури. Розглядаючи екологічний фактор забезпечення конкурентоспроможності, потрібно усвідомити, що рівень його впливу буде змінюватися залежно від виду підприємницької структури. І для отримання максимального ефекту від проведення природоохоронних заходів необхідно визначити той вид, на який екологічний фактор має найбільший вплив. Підкреслимо, що виробниче підприємництво має внутрішню класифікацію і підрозділяється залежно від сфери діяльності. Вплив екологічного фактора найбільшою мірою проявляється у виробничих підприємницьких структурах, зокрема у сільському господарстві.

Нині сформульовано певні принципи виробництва “екологічно безпечних” продуктів харчування та продовольчої сировини. Продукція має бути:

– нетоксичною і не містити шкідливих домішок;

– вироблена за допомогою енергозберігаючих технологій;

– виготовлена з відновлювальних ресурсів, виробництво та добування яких не руйнує екологічну складову безпеки життєдіяльності людини;

– призначена для тривалого й багаторазового використання; легко розбиратися, ремонтуватися, перероблятися й мати взаємозамінні складові;

– з мінімальною кількістю тари та упаковки, вироблених з непридатних для повторного використання матеріалів;

– з можливістю вторинного використання або включення в кругообіг речовин у природі після закінчення терміну дії.

Серед показників, що визначають конкурентоспроможність продукції, найбільш вагома роль належить її якості. Якісні характеристики продукції стосуються властивостей щодо ступеня спроможності задоволення потреб споживачів.

Для забезпечення стабільного рівня якості продукції, що виробляється, потребують реалізації такі заходи: проведення аналізу відповідності продукції вимогам міжнародних стандартів; оцінка технічного рівня і конкурентоспроможності порівняно з іноземними аналогами; проведення аналізу відповідності продукції Європейським нормам і вимогам Директив ЄС; створення на підприємствах систем екологічного управління відповідно до вимог міжнародних стандартів; впровадження і сертифікація системи управління якістю продукції. Завданням системи якості є управління організацією з метою спрямування та контролювання її діяльністю щодо якості.

Використання екологічних принципів управління сільськогосподарським виробництвом не може гарантувати, що виготовлення органічної продукції, втім використовуються методи, щоб обмежити можливе їхнє забруднення з повітря, ґрунту і води. Виробники, постачальники і роздрібні торговці органічних продуктів дотримуються міжнародних принципів і стандартів, що дозволяють зберегти природні якості сільськогосподарських продуктів.

Основна мета органічного сільського господарства полягає в тому, щоб оптимізувати показники здоров'я населення і продуктивність взаємозалежних природних систем – життя ґрунту, рослин, тварин і людей [2, с. 145].

На думку М. Портера, стандарти із захисту навколишнього середовища сприяють впровадженню інновацій, що дозволяють знизити сумарні витрати на виробництво продукції або підвищують її цінність. На практиці це означає більш ефективне використання всієї сукупності економічних ресурсів (починаючи з сировини і енергії та закінчуючи робочою силою). Таким чином, витрати, пов'язані з необхідністю дотримання природоохоронного законодавства компенсуються за рахунок оптимізації інших витрат, а сумарний ефект залежить від заходів щодо зниження впливу на навколишнє середовище. М. Портер наголошує, що забруднення навколишнього середовища часто є формою економічного марнотратства і свідченням неефективного використання ресурсів. Крім того, в результаті цього підприємству доводиться нести додаткові витрати, пов'язані з усуненням його наслідків [3].

У період трансформаційних перетворень, створення систем управління якістю на підприємствах та системи сертифікації у національному масштабі, які б відповідали міжнародно визнаним нормам і правилам, є важливим аспектом вирішення загальної проблеми економічного та соціального розвитку.

На якість сільськогосподарської продукції здебільшого впливає екологічний стан сільськогосподарських земель.

Як зазначає О.В. Ходаківська: “Небезпечним джерелом техногенного

забруднення ґрунтів є діяльність підприємств промисловості, транспорту, сільського господарства, будівельних компаній тощо”. Вкрай негативно на екологічний стан земельних угідь впливають металургійні центри. Функціонування останніх призводить до забруднення значних земельних площ важкими металами, зокрема свинцем, цинком, хромом, марганцем, міддю, кобальтом, нікелем. За даними ННЦ “Інститут ґрунтознавства і агрохімії ім. О.Н. Соколовського”, важкими металами забруднено близько 20 % території України, що негативно позначається на якості сільськогосподарської продукції та екологічному стані довкілля [4, с. 28].

Переважання лише одного виробничого аспекту, лише однієї підсистеми, – як відмічають Я.Д. Мансвелт і Дж. Мюлдер, – легко може привести до руйнування збалансованої ефективності всієї системи [5, с. 22–23]. Адаптивний розвиток сільського господарства передбачає пошук шляхів, що поєднують екологічну спрямованість екстенсивного сільського господарства і переваги інтенсивного виробництва продовольства. Розуміння стійкості сільського господарства стало головною лінією політики розвитку галузі з одночасним піклуванням про навколишнє середовище і необхідністю забезпечення світового населення продуктами харчування. Головний показник для оцінки сільськогосподарського виробництва – потенційний врожай – визначають з урахуванням утилізації сонячної енергії при утворенні органічної речовини в процесі фотосинтезу. Для оптимізації агроєкосистеми в рамках автономної екосистеми важливо підтримувати багатоцільові показники різних складових природи – екопартнерів системи.

В умовах високої невизначеності, за великих масштабів можливих негативних наслідків від помилкових рішень необхідно позбавитися традиційних способів планування – формування жорстких програм дій. Від жорстких програм слід переходити до гнучких адаптивних програм дій, де послідовність і строки заходів апріорно неефективні, а вибираються на основі одержаної інформації про реакцію суспільства і економіки на реалізацію попередніх заходів системи [6, с. 11]. Як бачимо, адаптація соціально-економічних систем залежить від можливостей адаптуватися до навколишнього середовища окремих елементів системи – рослин, тварин і від того, як це людина використовує у своїй виробничій діяльності. Отже, потрібно розглядати, за допомогою яких факторів, після якого аналізу ієрархій (структуризації проблем) вони з’явилися на орбіті реформування і чи спроможні вивести з кризового стану сільське господарство країни.

Розв’язання поставленого завдання є досить складним, оскільки вимагає запровадження єдиної державної політики у сфері збереження, відтворення, підвищення родючості ґрунтів, охорони земель, раціонального їх використання й зумовлює необхідність узгоджених дій органів державної влади, місцевого самоврядування, землекористувачів і наукової спільноти [4].

Висновки

Для успішного розв’язання сучасних екологічних проблем, що мають місце у сфері сільськогосподарського землекористування, необхідно: розробити і

законодавчо затвердити державну та регіональні програми щодо охорони земель, збереження й відтворення родючості ґрунтів; підвищити рівень фінансового забезпечення ґрунтозахисних та природоохоронних заходів; посилити відповідальність землевласників і землекористувачів за недбале землекористування й налагодити дієвий економічний механізм їх стимулювання за збереження та поліпшення екологічного стану земель.

Дуже поширеною є точка зору, що підприємцям доводиться вибирати між економікою та екологією, а одержувані соціальні переваги від дотримання вимог природоохоронного законодавства не можуть компенсувати витрати підприємств, викликані запобіганням або усуненням наслідків забруднення навколишнього середовища.

Конкуренція виступає об'єктивним економічним законом розвиненого товарного виробництва, дія якого є для товаровиробників зовнішньою примусовою силою до підвищення продуктивності праці на підприємствах, збільшення масштабів виробництва, прискорення НТП, впровадження нових форм організації виробництва, форм і систем заробітної плати тощо. Засобом підвищення конкурентоспроможності продукції, розширення та закріплення ринкових позицій є інноваційний характер здійснення виробничих процесів на засадах екологізації.

Бібліографія

1. Проект Закону України “Про сільське господарство” від 27.01.2012. [Електронний ресурс]: <http://www.minagro.gov.ua>
2. Альошкіна Л.П. Органічне землеробство як складова ефективного використання сільськогосподарських земель в контексті міжнародної економічної інтеграції / Л.П. Альошкіна // Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (20–22 березня 2008 р.) : тези доп. – Умань, 2006. – С. 145–146.
3. Портер М. Конкуренція / Майкл Э. Портер; [пер. с англ. О.Л. Пелявского и др. ; под ред. Я.В. Заблоцкого и др.], [испр. изд.], М. [и др.] : Вильямс, 2006, 602, [1] с., (Библиотека Strategica).
4. Ходаківська О.В. Екологізація сільськогосподарських земель: сучасний вимив та перспективи розвитку / О.В. Ходаківська // Економіка АПК. – 2011. – № 10. – С. 23–29.
5. Мансвелт Я.Д. Особенности адаптивного развития сельского хозяйства в Европе / Я.Д. Мансвелт, Дж. Мюлдер. – Аграрна наука. – 1994. – № 4. – С. 22–25.
6. Калінчик М.В. Наукові основи економічної адаптації сільського господарства до навколишнього середовища / М.В. Калінчик. – К. : Агропромсистема, 1997. – 263 с.
7. Чорнодон В.І. Вплив глобалізаційних процесів на конкурентоспроможність вітчизняної продукції / В.І. Чорнодон, Л.Т. Гурко // Агросвіт. – 2010. – № 17. – С. 38–41.